

УДК 159.923

Т.О. Ковалькова
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології,
Університет економіки та права «КРОК»

Психологічний портрет майбутніх фахівців з психології

У статті приділена увага основним підходам до вивчення особистості у психології. Автор підбрала набір психодіагностичних методик, за допомогою яких здійснюється складання психологічного портрета майбутніх психологів. Описано особистісні якості, що необхідні для кваліфікованої роботи психолога.

Ключові слова: особистість, особистісні якості, психолог, психологічний портрет, психодіагностичні методики.

Т.А. Ковалькова
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры психологии
Университет экономики и права «КРОК»

Психологический портрет будущих специалистов по психологии

В статье уделено внимание основным подходам к изучению личности в психологии. Автор подобрала набор психодиагностических методик, с помощью которых осуществляется составление психологического портрета будущих психологов. Описаны личностные качества, необходимые для квалифицированной работы психолога.

Ключевые слова: личность, личностные качества, психолог, психологический портрет, психодиагностические методики.

T. Kovalkova
candidate of pedagogical sciences,
Associate Professor of psychology
«KROK» University

Psychological profile of the future specialists in psychology

The main attention in the article is paid to the basic approaches for investigation of personality in psychology. The collection of psychodiagnostic methods by means of which is carried out a compilation of future psychologists' psychological portrait is offered in the article. The author describes the personal qualities that are necessary for work of a qualified psychologist.

Keywords: personality, personal qualities, psychologist, psychological portrait, psychodiagnostic techniques.

Постановка проблеми

Як зазначив П. Є. Кряжев, особистість – це індивід, який визначив свою діяльну позицію до всього, що його оточує: до праці, до суспільного ладу, до боротьби мас, до завдань колективу, до долі іншої людини. Особистість опосередковує та визначає рівень взаємозв'язків індивіда з суспільним та природнім середовищем [8, с. 11].

Оскільки особистість є динамічною характеристикою, вчені намагаються встановити, коли відбувається закінчення процесу її формування. Однак до сьогодення часу немає однозначної відповіді на питання щодо завершення процесу формування особистості. Деякі з психологів називають кінець юності як етап завершення цього процесу (18-21 рік), інші вважають, що особистість формується протягом усього життя. Л. Божович припускала, що особистість народжується двічі – вперше в три роки, коли дитина починає вживати займенник «Я», та вдруге при досягненні нею дорослості [1].

Особистість створюється тими суспільними відносинами, в які вона вступає у своїй діяльності. Як зазначав Л. Виготський, ситуація розвитку дитини із самого початку є соціальною і одночасно культурною: всі відносини дитини зі світом опосередковуються для неї стосунками з дорослими людьми [2].

Формування особистості – це процес соціального розвитку людини, в якому вона бере на себе відповідальність за максимально повну реалізацію свого потенціалу, становлення як суб'єкта діяльності, члена суспільства. Ось чому в інтерпретації поняття «формування» треба виходити з того, що воно відображає спектр історичних чинників життя індивіда і тих суспільних норм, в яких відбувається процес засвоєння знань, норм, цінностей і активного відтворення людиною досвіду [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема особистості була предметом дослідження багатьох науковців. Так, поняття особистості досліджували наступні вчені: І. С. Кон [3], П. Є. Кряжев [4], Р. С. Немов [5], А. В. Петровський [6], К. К. Пла-

тонов [7] та інші. Існувало безліч концепцій особистості: фрейдизму і неофрейдизму – теорія особистості З. Фрейда, аналітична психологія К. Юнга, індивідуальна психологія А. Адлера, соціокультурна психологія Карен Хорні, гуманістичний психоаналіз Е. Фромма, епігенетична теорія розвитку особистості Е. Еріксона; диспозиційний напрям у психології особистості – диспозиційна теорія особистості Гордона Оллпорта, теорія типів особистості Ганса Айзенка, структурна теорія рис особистості Раймонда Кеттела; когнітивний підхід до особистості – розвиток мислення в онтогенезі (теорія Жана Піаже), теорія особистісних конструктів Джорджа Келлі, теорія поля Курта Левіна; гуманістичний напрям у психології особистості – теорія самоактуалізації Абрахама Маслоу, феноменологічна теорія Карла Роджерса, особистість у логотерапії Віктора Франкла, екзистенційна психологія Ролло Мея; теорії особистості психологів США і Європи – соціально-когнітивна теорія особистості Альберта Бандури, теорія соціального научіння Джуліана Роттера, психологія свідомості Вільяма Джемса, особистість в «описовій психології» В. Дільтея та Е. Шпрангера, теорії особистості у французькій соціологічній школі, транзактний аналіз Еріка Берна, також особистість розглядалася вітчизняними ученими.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Не вирішеними залишаються можливості складання психологічних портретів студентів – майбутніх психологів.

Формулювання цілей статті

Метою даної статті є складання психологічного портрета майбутніх фахівців з психології за допомогою психодіагностичних методик.

Основним **завданням** статті є визначення особистісних якостей, що притаманні студентам-психологам.

Виклад основного матеріалу дослідження

Зважаючи на те, що майбутній психолог має бути сформованою особистістю,

ми вирішили провести діагностику психологічних портретів майбутніх психологів та прослідкувати ті характеристики особистості, що їм допоможуть у майбутній професійній діяльності, та ті, які будуть їй перешкоджати.

Для виявлення психологічних портретів студентів було організовано емпіричне дослідження, яке проводилося на базі ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». До вибірки увійшли студенти четвертого курсу спеціальності «Психологія».

Дослідження здійснювалося в груповій формі: респонденти отримували психодіагностичний матеріал з відповідними інструкціями та мали можливість виконати завдання під час навчальних занять.

Розроблена програма дослідження проводилася за такими етапами:

- 1) підбір та проведення психодіагностичних методик;
- 2) інтерпретація результатів психодіагностичних методик;
- 3) визначення особистісних якостей, що необхідні для майбутньої професійної діяльності студентів-психологів.

Для визначення психологічних портретів студентів були проведені наступні психодіагностичні методики:

1. Методика експрес діагностики властивостей нервової системи за психомоторними показниками Є. П. Ільїна (Теппінг – тест);
2. Міокенетична методика (тест мініограми);
3. Методика визначення психологічної характеристики темпераменту;
4. Методика діагностики самооцінки Ч. Д. Спілбергера і Ю. Л. Ханіна;
5. Методика діагностики показників і форм агресії А. Басса і А. Дарки;
6. Методика діагностики самооцінки психічних станів Г. Айзенка;
7. Методика діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера;
8. Методика діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. І. Вассермана;
9. Методика діагностики рівня емпатичних здібностей В. В. Бойка;
10. Методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі;

11. Методика багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла;

12. Методика діагностики типу емоційної реакції на вплив стимулів оточуючого середовища В. В. Бойка;

13. Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда;

14. Тест «Неіснуюча тварина»;

15. Тест на визначення сили волі;

16. Методика «Дифференціально-діагностичний опитувальник» (ДДО) Е. А. Клімова.

Вибір вище зазначених методик заснований на тому, що психологічні підструктури особистості – темперамент, потреби і потяги, емоційні переживання та інтереси, навички та звички, моральні риси характеру тощо – виявляють себе в умовах життя особистості [8, с. 77].

Особистість є продуктом життєвого шляху людини. Структура особистості не є сталою, а поступово формується в процесі її соціального розвитку [8, с. 72]. Цілісна структура особистості визначається перш за все її спрямованістю.

Оскільки особистість формується у взаємодії з навколишнім середовищем, визначимо психологічні портрети студентів.

Для складання психологічного портрета майбутніх психологів ми використовували такі характеристики як: тип нервової системи, екстраверсію чи інтроверсію, емоційну врівноваженість, темп реакцій, активність, тривожність, фрустрацію, агресивність, ригідність, показник інтернальності в різних сферах, рівень емпатії, тип міжособистісних стосунків, конформізм чи нонконформізм, адекватність самооцінки, тип емоційної реакції на вплив стимулів оточуючого середовища, адаптивність або дезадаптивність та інші.

Сила нервових процесів є показником працездатності нервової системи.

Згідно з результатами методики експрес діагностики властивостей нервової системи за психомоторними показниками Є. Ільїна (Теппінг-тест), 78 % респондентів мають стабільний тип нервової системи: максимальний темп утримується приблизно на одному рівні протягом всьо-

го часу роботи. Цей тип кривої характеризує нервову систему середньої сили. У більшості опитаних спостерігається висхідний тип за правою рукою (наприклад, 26,27,30,28,30,33) і низхідний за лівою рукою (наприклад, 26,24,25,24,23,25). Проліжджується те, що в більшості досліджуваних існує асиметрія півкуль: сильно розвинута ліва півкуля і слабо – права. Тобто існують схильності до наукової діяльності. Ведучу роль відіграє права рука, тобто ліва півкуля.

За результатами Міокінетичної методики (тест мініограми) у респондентів висока активність (на 1,5–2 см лінії виходять за межі), у деяких досліджуваних була закладена інтроверсія, в процесі життєдіяльності у них розвинулася екстраверсія; був закладений збалансований м'язовий тонус, а зараз існують розвинуті згинаючі м'язи, спостерігається середній контроль над емоціями.

Згідно з методикою визначення психологічної характеристики темпераменту у 38 % досліджуваних виявилась висока інтроверсія, середня ригідність, висока емоційна врівноваженість, повільний темп реакцій, низька активність, водночас у 62 % – екстраверсія, емоційна збудливість, активність і високий темп реакцій.

За результатами методики діагностики самооцінки Ч. Д. Спілбергера і Ю. Л. Ханіна у 27 % студентів існує низька реактивна тривожність, а також низька особистісна тривожність, у 73 % – помірна реактивна та особистісна тривожність.

Наприклад, $PT = \sum 1 - \sum 2 + 50 = 11 - 19 + 50 = 42$

$LT = \sum 1 - \sum 2 + 35 = 29 - 19 + 35 = 45$

За методикою діагностики показників і форм агресії А. Басса і А. Дарки у 87 % досліджуваних спостерігається вербальна агресія, роздратування та почуття образи.

Згідно з методикою діагностики самооцінки психічних станів Г. Айзенка у більшості респондентів виділяються чотири показники:

1. Тривожність = 8-14 балів – середня, допустимого рівня.

2. Фрустрація = 8-14 балів – середній рівень, фрустрація має місце.

3. Агресивність = 0-7 балів – студенти спокійні, витримані.

4. Ригідність = 0-7 балів – ригідності немає, легко переключається.

Згідно з методикою діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера у 56 % респондентів є тенденція до інтернального типу. За шкалою загальної інтернальності (Іо) = 5, високий показник за цією шкалою співвідноситься з високим рівнем суб'єктивного контролю над будь-якими ситуаціями. Такі люди вважають, що більшість важливих подій в їхньому житті є результатом їхніх власних дій, думають, що вони можуть ними управляти і, отже, почувають власну відповідальність за ці події і за те, як складається їхнє життя в цілому.

Високі показники за шкалою інтернальності у сфері досягнень (Ід) = 6 відповідають високому рівню суб'єктивного контролю над емоційно позитивними подіями і ситуаціями. Такі люди вважають, що вони самі досягнули всього позитивного, що було і є в їхньому житті, а також, що вони здатні з успіхом досягати своїх цілей в майбутньому.

Низькі показники за шкалою інтернальності у сфері невдач (Ін) = 4 свідчать про те, що люди схильні приписувати відповідальність за події іншим чи вважати ці події результатом невезіння.

Високі показники за шкалою інтернальності у сімейних відносинах (Іс) = 6 означають, що люди вважають себе відповідальними за події, які відбуваються в їхньому сімейному житті.

Низькі показники за шкалою виробничих відносин (Іп) = 4 вказують на те, що люди схильні приписувати більш важливе значення зовнішнім обставинам – керівництву, товаришам по роботі, поталанило чи ні.

Високі показники за шкалою інтернальності у сфері міжособистісних відносин (Ім) = 5 свідчать про те, що студенти вважають себе у змозі контролювати свої формальні і неформальні стосунки з іншими людьми, викликати до себе повагу та симпатію.

Студенти з низькими показниками за

шкалою інтернальності відносно здоров'я і хвороб (Из) = 4 вважають, що здоров'я і хвороби є результатом випадку та сподіваються на те, що одужання прийде в результаті дій інших людей, перш за все лікарів.

Згідно з методикою діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. І. Вассермана у 99 % досліджуваних спостерігається дуже низький рівень фрустрованості (0,5–1,4).

Методика діагностики рівня емпатичних здібностей В. В. Бойка поділяється на 6 шкал. Наведемо приклад отриманих результатів: раціональний канал емпатії = 3; емоціональний канал емпатії = 3; інтуїтивний канал емпатії = 5; установки, які сприяють чи перешкоджають емпатії, = 2; проникаюча здатність в емпатії = 2; ідентифікація в емпатії = 2.

Загальний рівень емпатії у 65 % респондентів дорівнює 15-21 балу, що відповідає заниженому рівню емпатії, 35 % досліджуваних мають 22-29 балів – середній рівень емпатії.

Методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі поділяється на 8 типів стосунків. 81 % досліджуваних мають такі типи ставлення до оточуючих:

1. Авторитарний тип = 9-12 – домінантні особистості, енергійні, і авторитетні лідери, успішні у справах, люблять давати поради, вимагають до себе поваги;

2. Егоїстичний тип = 0-12 – мають егоїстичні риси, існує орієнтація на себе, схильність до суперництва;

3. Агресивний тип = 9-12 – студенти вимогливі, прямолінійні, відверті, суворі й різкі в оцінці інших, непримиренні, схильні в усьому звинувачувати оточуючих, насмішувати, іронічні, драгієлюбні;

4. Підозрілий тип = 0-8 – критичні у ставленні до всіх соціальних явищ і оточуючих людей;

5. Підлеглий тип = 9-12 – сором'язливі, лагідні, легко ніякують, схильні підкорятися сильнішим людям без урахування ситуації;

6. Залежний тип = 0-8 – люди конформні, м'які, очікують допомоги і порад, довірливі, схильні до захоплення оточуючими, ввічливі;

7. Дружелюбний тип = 0-8 – схильні до співпраці, кооперації, гнучкі і компромісні при вирішенні проблем та в конфліктних ситуаціях, прагнуть бути у згоді з думкою оточуючих, свідомо конформні, слідує правилам і принципам «хорошого тону» у відносинах з іншими людьми, ініціативні ентузіасти в досягненні цілей студентської групи, прагнуть допомагати, відчувати себе в центрі уваги, заслужити визнання і любов; товариські, виявляють теплоту і дружелюбність у стосунках;

8. Альтруїстичний тип = 0-8 – відповідальні у відношенні до людей, делікатні, м'які, добрі; емоційне ставлення до людей проявляється у співчутті, симпатії, турботі, ніжності; вміють підбадьорити і заспокоїти оточуючих, безкорисливі і чуйні.

Методика багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла показала наступні результати:

У 64 % респондентів – фактор А – «замкнутість – компанійськість» = 8. Студенти відкриті і добросердні, товариські і добродушні, їм властиві природність і невимуженість у поведінці, уважність, доброта, м'якосердість у стосунках. Вони охоче працюють з людьми, активні в залагодженні конфліктів, довірливі, не бояться критики, переживають яскраві емоції, одразу відгукуються на будь-які події.

Фактор В – «інтелект» = 6. Спостерігається високий рівень абстрактності мислення, швидке навчання.

Фактор С – «емоційна нестабільність – емоційна стабільність» = 2. У студентів існує низька толерантність у відношенні до фрустрації, схильність до почуттів, мінливість інтересів, схильність до лабільності настрою, роздратованість, стомленість.

Фактор Е – «підлеглість – домінантність» = 6. Низький рівень, люди скромні, схильні поступатися іншим. Вони часто стають залежними, беруть провину на себе, хвилюються через свої можливі помилки. Їм властиві тактичність, покірність до повної пасивності.

Фактор F – «стриманість – експресивність» = 8. За високих оцінок люди життєрадісні, імпульсивні, веселі, енергійні,

соціальні контакти для них є емоційно значимими.

Фактор G – «схильність до почуттів – висока нормативність поведінки» = 6. Низький рівень, люди схильні до неоптимальності, впливу випадків і подій. Вони характеризуються неорганізованістю, безвідповідальністю, гнучкими установками щодо соціальних норм.

Фактор H – «скромність – сміливість» = 4. За високих оцінок людям властива соціальна сміливість, активність, готовність мати справу з незнайомими обставинами і людьми. Вони схильні до ризику, тримаються вільно.

Фактор I – «жорстокість – чутливість» = 4. За низьких оцінок у людей є самовпевненість, мужність, практичність та реалістичність суджень.

Фактор L – «довірливість – підозрілість» = 4. За низьких оцінок люди характеризуються відвертістю, довірливістю та терпимістю.

Фактор M – «практичність – розвинута уява» = 6. Люди практичні, добросовісні, орієнтуються на зовнішню реальність.

Фактор N – «прямолинійність – дипломатичність» = 8. За високих оцінок люди характеризуються розважливістю.

Фактор O – «впевненість у собі – тривожність» = 2. Люди холоднокровні, спокійні, впевнені у собі.

Фактор Q1 – «консерватизм – радикалізм» = 8. За високих оцінок люди критично налаштовані, існує наявність інтелектуальних інтересів, аналітичність мислення.

Фактор Q2 – «конформізм – нонконформізм» = 0. Люди залежні від групи, дотримуються загальних поглядів.

Фактор Q3 – «низький самоконтроль – високий самоконтроль» = 2. Студенти недисципліновані, існує внутрішня конфліктність уявлень про самих себе.

Фактор Q4 – «розслабленість – напруга» = 2. За низьких оцінок людям притаманні розслабленість, спокій та низька мотивація.

Фактор MD – «адекватність самооцінки» = 4. Люди не завищують своїх можливостей та не переоцінюють себе.

Згідно з методикою діагностики типу

емоційної реакції на вплив стимулів оточуючого середовища В. Бойка у респондентів виявлені ейфоричний та дисфоричний типи емоційної реакції.

За методикою діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда у всіх досліджуваних показники за адаптивністю або дезадаптивністю, неправдивістю, прийняттям чи неприйняттям себе, прийняттям або неприйняттям інших, емоційним комфортом чи дискомфортом, внутрішнім або зовнішнім контролем, домінуванням, есканізмом (втечі від проблем) виявились у нормі.

Тест «Неіснуюча тварина». У більшості досліджуваних малюнок знаходиться посередині аркуша, що свідчить про адекватний рівень самооцінки. Наведемо опис одного малюнку. Голова повернута вліво – тенденція до рефлексії, роздумів. Лише незначна частина задумів реалізується чи хоча б починає реалізовуватися. Нерідко відбувається хвиливання перед активною дією і спостерігається нерішучість. На голові знаходяться вуха, рот, очі, ніс. Значення деталі «вуха» – пряме: зацікавити в інформації, значимість поглядів оточуючих про себе. Відкритий рот без промальовування язика і губ; особливо закреслений рот трактується як легкість появи страхів чи недовіри. Однотипність і однонаправленість форми ніг, лап – конформність суджень і установок у прийнятті рішень, їх стандартність.

Згідно з тестом на визначення сили волі у 92 % досліджених виявлено достатньо твердий характер і волю, їхні дії в основному реалістичні й зважені.

За методикою «Дифференціально-діагностичний опитувальник» (ДДО) Е. Клімова у 87 % респондентів виявлений тип професій «людина – людина», тобто це всі професії, пов'язані з обслуговуванням людей та спілкуванням.

Висновки

Таким чином, студенти-психологи мають: стабільний тип нервової системи; екстраверсію; середні рівні тривожності, фрустрації, агресивності та відсутність ригідності; високі показники за шкалою

інтернальності у сфері досягнень й міжособистісних стосунків, низькі показники у сфері невдач; низький рівень емпатії; авторитарний, агресивний чи підлеглий типи міжособистісних стосунків; компанійськість; експресивність; розважливість; ейфоричний чи дисфоричний типи емоційної реакції на вплив стимулів оточуючого середовища; адаптивність; емоційний комфорт; адекватний рівень самооцінки та інші.

У процесі дослідження визначено, що такі властивості особистості як: екстраверсія; емоційна врівноваженість; швидкий темп реакцій; висока активність; низькі рівні тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності; високі показники за шкалою інтернальності у сферах досягнень та міжособистісних стосунків; середній рівень емпатії; альтруїстичний та дружелюбний типи міжособистісних стосунків; конформізм; емоційна стабільність; висока нормативність поведінки; практичність; адекватний рівень самооцінки; ейфоричний тип емоційної реакції на вплив стимулів оточуючого середовища; адаптивність т. ін. допоможуть студентам

у їхній майбутній професійній діяльності. Водночас такі показники як: слабкий тип нервової системи; інтроверсія; емоційна неврівноваженість; повільний темп реакцій; низький рівень активності; високий рівень тривожності, фрустрації, агресивності, ригідності; низькі показники за шкалою інтернальності у сферах невдач та виробничих відносин; низький чи високий рівні емпатії; підозрілий та підлеглий типи міжособистісних стосунків; прямолінійність; низький самоконтроль; нонконформізм; занадто низький чи високий рівні самооцінки; дисфоричний тип емоційної реакції на вплив стимулів оточуючого середовища, дезадаптивність; емоційний дискомфорт та інші будуть перешкоджати майбутнім фахівцям з психології.

Отже, у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з психології слід враховувати психологічні портрети студентів при індивідуальній та груповій формах навчання. В майбутніх дослідженнях потрібно буде визначити психологічний портрет успішного психолога для уточнення еталону, з яким можна буде порівнювати портрети студентів – майбутніх психологів.

Література

1. Божович Л. И. Избранные психологические труды : проблемы формирования личности / Л. И. Божович; Под ред. Д. И. Фельдштейна. – М. : Международная педагогическая академия, 1995. – 212 с.
2. Виготський Л. С. Психологія. – М. : Издательство ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
3. Кон И. С. Социологическая психология / Кон И. С. – М. : Московский психолого-социальный институт ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 1999. – 560 с.
4. Кряжев П. Е. Социологические проблемы личности [Текст] / П. Е. Кряжев. – М. : Высшая школа, 1971. –168с.
5. Немов Р. С. Психология : учебн. пособ. для студ. высш. учебн. завед. : В 3 кн. Кн. 1. Общие основы психологии / Р. С. Немов. – [3-е изд.]. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 688 с.
6. Петровский А. В. Психология. Словарь / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
7. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 254 с.
8. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.
9. Чена М.-Л.А. Українська психологічна термінологія : словник-довідник / М.-Л.А. Чена. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 302 с.